

RUUD PAESIE

DRAGEND BESTAAN

**Amsterdamse korendragers
in historisch perspectief,
ca. 1525-ca. 1940**

Dragend bestaan

Dragend bestaan

*Amsterdamse korendragers in historisch perspectief,
ca. 1525-ca. 1940*

RUUD PAESIE

Hilversum
Verloren
2023

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van de Directie der Oostersche Handel en Reederijen, Dr. Hendrik Mullerfonds, de J.E. Jurriaanse Stichting, Stichting Vrienden van het Stadsarchief Amsterdam en de Stichting Unger – Van Brero Fonds.

SAMENWERKENDE
MARITIEME
FONDSEN

Stichting
Vrienden
Stadsarchief
Amsterdam

hendrik
Muller
fonds

J.E. Jurriaanse Stichting [®]

Unger – Van Brero Fonds

Afbeelding op het omslag: houten beeld van een korendrager uit 1716. Deze beelden, van ongeveer een halve meter hoogte, stonden in de voor- of gelagkamers van kroegen en tapperijen, waar gildebroeders hun dorst kwamen lessen. Dit beeld is tentoongesteld in 1876, tijdens de Historische Tentoonstelling van Amsterdam en is afkomstig uit de collectie van Fredrik Hendrik Maschhaupt, zoon van een Amsterdamse korenfactor. Volgens de catalogus stellen deze beelden ‘doorgaans een bekend persoon voor’ (Amsterdam Museum, BA-2381).

© 2023 Ruud Paesie
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 9789464550559
Tevens verschenen als proefschrift aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

DOI <http://doi.org/10.5463/thesis.136>

Omslagontwerp en opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Woord vooraf

In 2009 vroeg de eigenaar van Boekhandel & Antiquariaat B.M. Israël te Egmond aan den Hoef of ik interesse had in de jaarlijkse rekeningen en verantwoordingen van het Amsterdamse korendragersgilde en zijn opvolgers. De genoemde administratie bestond uit drie kloeke folianten over de periode 1596-1890. Bijna driehonderd jaar financiële administratie van een omvangrijk transportgilde, waaraan de stad in niet geringe mate haar welvaart te danken heeft gehad. Aan de stukken was bovendien nog een schriftje toegevoegd, waarin de ouderdomsuitkeringen van de nog in leven zijnde korendragers of hun weduwen tussen 1934 en 1939 staan vermeld. Volgens de antiquaar waren deze manuscripten al enkele tientallen jaren in hun bezit. We kwamen tot een vergelijk en ik kocht de stukken aan.

Waardoor deze unieke stukken op de markt zijn terechtgekomen en niet in het Amsterdamse Stadsarchief zijn beland, is niet bekend. Toch is daar wel enige duiding aan te geven. Onderzoek wees namelijk uit dat de financiële administratie van deze zakkendragers door de eeuwen heen in beheer was gebleven van de corporatie en dus niet, zoals bij de ambachtsgilden, in de negentiende eeuw was overgedragen aan het stadsbestuur. In de eerste helft van de twintigste eeuw waren ze nog steeds in bezit van voormalige korendragers of hun weduwen. Pas na de Tweede Wereldoorlog zijn deze rekeningboeken in handen gekomen van het genoemde antiquariaat, dat toen nog in Amsterdam gevestigd was. Daar zijn ze vermoedelijk in de jaren vijftig aangekocht, nadat nazaten van korendragers ze te koop hadden aangeboden.

Dat de stukken daar vervolgens weer zo lang gelegen hebben, wordt deels verklaard door de eigenaar. Dat staat immers in zijn *In memoriam!* Uitgever en antiquaar Max Israël (1916-2001) verkocht niet direct een pas verworven boek. Hij wilde het exemplaar graag nog even bij zich hebben, ‘om het te koesteren, om ook andere verzamelaars deelgenoot te kunnen maken van zijn plezier met dat boek’.¹

1 ‘In memoriam Max Israël (1916-2001)’, in: *De Boekenwereld. Tijdschrift voor boek en prent* 18, nr. 1, 147.

Na het verwerven van de folianten nam ik contact op Jan Lucassen, bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit en werkzaam bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) te Amsterdam. Hij reageerde enthousiast en we maakten een afspraak op het instituut. Dit was het begin van een lange en uitermate prettige samenwerking met hem en zijn collega Piet Lourens. Voor mijn verdere onderzoek naar de Amsterdamse korendragers werd ik op voorspraak van Jan Lucassen honorary research fellow van het IISG. In 2011 sloten vier studenten van Lucassen hun mastercollege over migratie af met een werkgroep, waarbij ze gebruik mochten maken van mijn toen nog rudimentaire dataset over de Amsterdamse korendragers. Dit resulteerde in een viertal papers van Jeannette Kamp, Maarten Haafkens, Henk van der Most en Onno Molenaar die zij mij toestuurden en waarvoor ik hen dank.

De onderhavige studie is niet louter en alleen het resultaat van individueel archief- en literatuuronderzoek, maar tevens het product van samenwerking met deskundigen die ideeën hebben aangedragen. Voor de totstandkoming van dit proefschrift ben ik mijn promotoren Jan Lucassen en Karel Davids zeer erkentelijk. Door hun gedegen kennis en raadgevingen hebben zij het onderzoek in goede banen kunnen leiden. Daarnaast leerde ik in de afgelopen jaren nog enkele andere promovendi kennen, zoals Chris Teulings, Maarten Hell en Jessica den Oudsten. Zij waren bereid om hun kennis met mij te delen, waarvoor ik hier ook graag mijn dank uitspreek.

Verder bedank ik de medewerkers van het Stadsarchief te Amsterdam, in het bijzonder Alex van Reenen en Mark Ponte voor hun hulp. Ook hun collega's en de tientallen vrijwilligers die de honderdduizenden akten aan het ontsluiten zijn voor digitalisering ben ik zeer erkentelijk. Door dit monnikenwerk was het mogelijk om vanuit mijn studeerkamer archiefonderzoek te verrichten, vooral naar genealogische data van korendragers. Verder wil ik de medewerkers van het Nationaal Archief te Den Haag, het Noord-Hollands Archief te Haarlem, het Maritiem Museum van Rotterdam, het Amsterdam Museum en het IISG danken voor hun steun. Speciale dank ben ik Aafke Verdonk-Rodenhuis verschuldigd voor haar nauwgezette tekstredactie. Ook mijn vrouw Caroline verdient een bijzonder woord van dank voor haar geduld en onmisbare steun bij dit onderzoek. Tot slot draag ik dit boek postuum op aan Arthur Scheijde. Deze veelzijdige en vindingrijke grafisch ontwerper overleed op 27 oktober 2022 op veel te jonge leeftijd aan een acute hartstilstand. Ook aan dit boek heeft hij bijgedragen met enkele grafische voorstellingen.

Ruud Paesie

Middelburg, januari 2023

Inhoudsopgave

Woord vooraf	5
1 Inleiding	11
1.1 Handel en transport van graan	13
1.2 Historiografisch overzicht	18
1.3 Transportgilden	24
1.4 Afschaffing van ambachtsgilden	28
1.5 Definitievorming	30
1.6 Continuïteit of discontinuïteit?	32
1.7 Bronnen	35
1.8 Sociaal kapitaal en toegepaste onderzoeksmethode	38
1.9 Verantwoording database en opzet van het boek	41
2 Ongeschoold en ruw volk. Het Amsterdamse korendragersgilde ca. 1525-1798	46
2.1 Het gilde en zijn leden	47
2.2 Inkoop en jaarzangen	55
2.3 Toelatingseisen en verplichtingen	57
2.4 Overlieden en gildeknecht	62
2.5 'Meegangers' en uitkopers	71
2.6 Ledental en onderlinge samenhang	76
2.7 Gelijke kansen?	80
2.8 Stukloon	85
2.9 Ruw volk	91
2.10 Diefstal en fraude	97
2.11 Gildedwang onder druk	102
2.12 Samenvatting	109
3 Korendragers als stuwende kracht van het corporatief herstel, 1798-1827	113
3.1 Opheffing van de gilden	115
3.2 Grondwet van 1798	118

3.3	Herstel van de corporatieve structuur	121
3.4	Patent- en Corporatiewet	126
3.5	Ledental	131
3.6	Commissarissen tot den Graanhandel	137
3.7	Samenvatting	139
4	Korendragers als beëdigde stadswerkers. Continuïteit van het beroepsmonopolie, 1828-1856	141
4.1	Stedelijk geadmitteerde en beëdigde arbeiders	142
4.2	Nieuw reglement en registratie	146
4.3	Contributie	151
4.4	Corporatiebestuur	158
4.5	Opkomend nationalisme	161
4.6	Arbeidsomstandigheden en loon	166
4.7	Armbanden, penningen en bijnamen	173
4.8	Rijst	178
4.9	Kroeg en ploeg	180
4.10	Onrustige jaren veertig	184
4.11	Oplopende spanningen en politieke onrust	187
4.12	Toenemende agitatie en politiek succes	192
4.13	Samenvatting	198
5	Herkomst, huwelijk en andere zaken. Een prosopografische analyse in historisch perspectief	203
5.1	Herkomst	206
5.2	Zijn poorterboeken toereikend voor biografisch onderzoek?	209
5.3	Eerste steekproefperiode	211
5.4	Tweede steekproefperiode	216
5.5	Huwelijk	217
5.6	Selecte groep korendragers	223
5.7	Van in- naar exclusiviteit	229
5.8	Huisvesting	233
5.9	Ruimtelijke spreiding en sociale segregatie	237
5.10	Negentiende eeuw	239
5.11	Militieregisters	242
5.12	Keuring van korendragers	244
5.13	Samenvatting	248
6	Verlies van het arbeidsmonopolie. Omslag in arbeidsverhoudingen, 1856-1890	252
6.1	Afschaffing accijns	253

6.2	Commissie voor den Graanhandel	256
6.3	Mechanisering en schaalvergroting van het havenbedrijf	261
6.4	Arbeidsomstandigheden	266
6.5	Graanfactoren	270
6.6	Nieuw reglement	275
6.7	Breuk tussen stad en graanwerkers	279
6.8	Reglement van beheer	284
6.9	Samenvatting	286
7	Socialistische oriëntering. Vakvereniging en vakbondsstrijd, 1890-ca. 1940	289
7.1	Opkomst van vakverenigingen	290
7.2	Toenemende verdeeldheid en onderlinge strijd	294
7.3	Nederlandsche Scheeps- en Bootwerkersbond	298
7.4	Vereeniging van Beëdigde Koorndragers	302
7.5	Graandragers en -wegersmeters verenigen zich	307
7.6	Een bevlogen voorzitter	308
7.7	Collectieve acties en organisatiegraad	312
7.8	Positie binnen de bond	315
7.9	Steun en acties uit solidariteit	319
7.10	Deelname aan de spoorwegstakingen	323
7.11	Collectieve arbeidsovereenkomst	328
7.12	Strijd tegen de graanelevators	330
7.13	Deelname aan internationale stakingen	334
7.14	Bestuurlijke verhoudingen	337
7.15	Nederlandsche Silo Elevator en Graanfactor Maatschappij	342
7.16	Slagveld van de arbeid en crisisjaren	350
7.17	Knoeierijen en het lot van een klokkenluider	355
7.18	Samenvatting	359
8	Met draagkracht bijeengebracht. Kapitaal, financieel beleid en onderlinge hulp door de eeuwen heen	362
8.1	Eerste periode: kapitaal en sociale voorzieningen, 1525-1820	363
8.2	Vermogensontwikkeling	367
8.3	Inkomsten uit beleggingen	370
8.4	Financiële risico's	373
8.5	Hernieuwde groei, 1740-1820	375
8.6	Tweede periode: inkomsten en uitgaven, 1820-1890	376
8.7	Onroerend goed	380
8.8	Inkomsten uit beleggingen en uitgestelde schuld	383
8.9	Financiële zekerheid	386

8.10	Uitgaven na 1820	388
8.11	Ziekten, ongevallen en begrafenissen	389
8.12	Zieken- en ouderdomsvoorzieningen	395
8.13	Averechtse selectie	399
8.14	Hernieuwde spanningen	404
8.15	Derde periode: strijd om het corporatiekapitaal, 1890-1940	407
8.16	Juridische touwtrekkerij	410
8.17	Uitspraak Hoge Raad en cassatieberoep	413
8.18	Verkoop van begrafenisschilden	419
8.19	Weduwen uitgesloten	422
8.20	Samenvatting	426
	Slotbeschouwing en conclusie	430
	Summary	447
	Bijlagen	459
	Bijlage I Ledenontwikkeling van korendragers (1780-1890)	460
	Bijlage II Naamlijst van overlieden (1665-1889)	461
	Bijlage IIIa Inkosten uit ledenbijdragen (gulden), 1820-1890	462
	Bijlage IIIb Totale inkomsten (gulden) van de corporatie, 1820-1890	465
	Bijlage IV Uitgaven voor gespoelde en gelapte zakken, 1820-1849	469
	Bijlage V Reglementen voor loon en inzet van korendragers	470
	Bijlage VI Uitgaven aan onderstand, afgezet tegen totale uitgaven, 1820-1890	479
	Bijlage VII Algemeen Reglement 'Door Eendracht Verbonden'	484
	Bronnen en literatuur	487
	Lijst van afkortingen	535
	Lijst van figuren	537
	Namenregister	539
	Zakenregister	548
	Curriculum Vitae	555

I Inleiding

Wie vandaag de dag in Amsterdam over de Nieuwezijds Voorburgwal wandelt en halverwege de Nieuwezijds Kolk insteekt, treft midden op het pleintje het Korenmetershuis aan. Het is een van de vijf bewaard gebleven gildehuizen van Amsterdam, gebouwd in 1620. Daarvoor bestond er al een eenvoudig Korenmetershuisje op de Oude Brug over het Damrak, dat ergens in de eerste helft van zestiende eeuw was gebouwd. Dit was de buurt van de opbloeiende graanhandel, waar de Korenbeurs en het Accijnshuis verrezen en waar veel korendragers verbleven. Die hadden hun kantoor en zakkenkelder weer in een houten aanbouw onder de Oude Brug aan de Nieuwezijds Kolk, naast de Korenbeurs. Bij de vernieuwing van de brug, waartoe in 1557 werd besloten, moest het houten ‘meetershuysken’ het veld ruimen. Daarna nam de vroedschap het besluit om dat niet meer op de oude locatie te herbouwen, maar op de gedempte Kolk.¹

Dit nieuwe gildehuis speelde tijdens de Opstand (1568-1648) nog een memorabele rol. P.C. Hooft verhaalt daarover in zijn *Nederlandsche Historiën* en beschrijft hoe Staatse troepen in 1577 via een list de stad wisten binnen te dringen. Daarbij zagen zij het Korenmetershuis op de Kolk aan voor het stadshuis en bestormden het. De overval was echter van korte duur. Na enkele uren waren alle Staatsen de stad alweer uitgedreven.²

Op verzoek van de korenmeters gaf het stadsbestuur in 1620 toestemming voor de renovatie van het Korenmetershuis op de Nieuwezijds Kolk. Van vernieuwing was echter geen sprake. Volgens Jan Wagenaar werd het pand ‘van den grond af, in de tegenwoordige gedaante, hertimmerd’, waarvoor op 7 juli 1620 de eerste paal werd geheid. Nog geen week later werd de eerste steen gelegd. Hij beschrijft het pand, zoals we dat nu kennen.³ De overlieden vergaderden in de korenmetersgilde-kamer, die met een stenen opgang te bereiken was. Daaronder was een ruime overwelfde kelder, die tot verblijf diende voor de aanlegsters: vrouwen die hielpen bij het meten van graan.⁴

1 Van Tussenbroek en Vlaardingebroek, *Nieuwezijds Kolk*, 8-9; Scholten, *Staatshuishoudkundige*, 100-102; Bakker, ‘het Korenmetershuisje’, 26-29; *Gild-boekje*, 1787; Hell, *De Amsterdamse*, 142-143.

2 Hooft, *Nederlandsche*, I, 545; Wagenaar, *Amsterdam*, II, 32.

3 Wagenaar, *Amsterdam*, II, 32.

4 Commelin, *Beschryvinge*, II, 637.

Afb. 1 Het Kornmetershuis op de Nieuwezijds Kolk, ca. 1780. Op de voorgrond staat een kornmeter met een graanmaat onder zijn arm. Tekening van Hermanus Petrus Schouten (Stadsarchief Amsterdam, nr. 010001000547).

In de loop der tijd onderging het pand enkele ingrijpende verbouwingen. Zo verdween de overwelfde structuur in het souterrain voor een balklaag.⁵ Dit souterrain, dat in twee ruimten verdeeld was, kregen de Amsterdamse korendragers na 1830 in gebruik. Een van de kelderruimten, was de van de straat toegankelijke zakkenkelder. De andere ruimte diende als bergplaats voor ‘gereedschappen’, voornamelijk trappen en gangen.⁶ In 1836 werd de zakkenkelder gerenoveerd.⁷

Na de opheffing van de gilden in 1798 viel het gebouw onder stedelijke beheer en bleven de korenmeters en korendragers daarvan gebruik maken tot in de twintigste eeuw.⁸ Pas nadat de corporatie van korenwegersmeters in 1921 was opgeheven, verloor dit fraaie gildehuis zijn eeuwenoude onderkomen voor de Amsterdamse graanwerkers.⁹

1.1 Handel en transport van graan

Koren of graan is een verzamelnaam van alle vruchten of zaden van de eenzaadlobbige cultuurgewassen uit de familie van grassen. Daaronder vallen niet alleen tarwe, rogge, gerst, haver, boekweit, gort, spelt, gierst, maar ook mais en rijst.¹⁰ Deze landbouwgewassen moesten gedroogd worden voor de houdbaarheid, net als de oliezaden en peulvruchten en samen vormden deze gedroogde gewassen een belangrijke voedingsbron en handelsproduct.¹¹

Voor de geschiedenis van de Amsterdamse graanhandel moeten we terug naar het eind van de vijftiende eeuw. Toen was de stad al een belangrijke graanmarkt, maar nog niet leidend en verre van exclusief. Ook in de Scheldehavens en Zuid-Hollandse havensteden werd graan opgeslagen om daarna weer te worden uitgevoerd. In de tweede kwart van de zestiende eeuw kwam daarin verandering. De Amsterdamse vroedschap onderkende het grote belang van de oosterse graanhandel en wist de concurrentiestrijd met Antwerpen en Middelburg in haar voordeel te beslechten. Daarbij speelde de invoering van het congégeld, een landelijke uitvoerbelasting op gewassen, een doorslaggevende rol. In de Vlaamse en Zeeuwse havens werd deze belasting namelijk

5 Jansen, ‘Het Korenmeters Gildehuis’; Van Tussenbroek en Vlaardingebroek, *Nieuwezijds Kolk*, 17-26.

6 Wagenaar, *Amsterdam*, II, 448; Van Tussenbroek en Vlaardingebroek, *Nieuwezijds Kolk*, 20. In 1830 werd de opstal van het voormalig kantoor van het korendragers- en korenlichtermansgilde geveild. Zie: *Opregte Haarlemsche Courant*, 9 september 1830; Van der Vijver, *Jaarboeken*, I, 165.

7 CP, KRK II, Uitgaven, 1836. Betaling korendragers aan korenmeters voor ‘reparatie aan ’t Koornmetershuis en de zakkenkelder’.

8 ‘Een gilde-kwestie’ in: *De Telegraaf*, 22 juli 1907; Enschedé, ‘Het Korenmetershuisje’, 62-63.

9 Bakker, ‘het Korenmetershuisje’, 29.

10 <https://www.woorden.org/woord/graan> (2020).

11 Brooker, Bakker-Arkema and Hall, *Drying*, 1.

wel geheven. Het Hollandse gewest verzette zich hier met alle middelen tegen en uiteindelijk verwierven de Hollandse steden vrijstelling van het congegeld. Deze ontheffing bood gunstige handelsperspectieven voor binnen- en buitenlandse kooplieden en zij vestigden zich vervolgens in Amsterdam. Vandaaruit konden zij immers hun opgeslagen graan zonder belastingafdracht weer uitvoeren.¹² De eerste vermeldingen van graanpakhuizen, toen nog 'spijkers' genoemd, treffen we in 1543 aan.¹³

De daaropvolgende handelsbloei van Amsterdam was geworteld in de *gateway* functie voor het omvangrijke achterland. Door de vorming van talrijke gespecialiseerde diensten en voorzieningen werd de basis gelegd waarop de internationale tussenhandel in de zeventiende eeuw tot wasdom kon komen. Naast een stapelmarkt voor graan en andere bulkgoederen, met een goede infrastructuur voor verwerking, opslag en distributie, fungeerde de stad als informatiecentrum. Deze faciliteiten hadden een aanzuigende werking op buitenlandse ondernemers, die vanuit Amsterdam hun handelsactiviteiten coördineerden. Zodoende ontwikkelde de stad zich vanaf het eind van de zestiende eeuw tot een van de belangrijkste knooppunten van het internationale handelsverkeer.¹⁴ Clé Lesger concludeert dat Amsterdam zijn toonaangevende handelspositie niet te danken had aan de behoefte aan voorraadvorming op een centrale stapelmarkt, maar omdat bepaalde handelingen daar beter, efficiënter en goedkoper konden worden uitgevoerd dan elders.¹⁵

Graan werd in Amsterdam niet alleen ingevoerd voor distributie en lokale voedselvoorziening, maar ook op grote schaal opgeslagen om later weer met handelswinst te worden uitgevoerd.¹⁶ De stad was voor vrijwel heel Europa de graanmarkt waar men zich toe wendde, wanneer de aanvoer uit lokale of regionale productie stokte.¹⁷ Bovendien stimuleerde de Baltische graanhandel andere economische sectoren, zoals scheepsbouw, visserij en textielnijverheid. Het was de moedernegotie, zoals Johan de Witt de Oostzeehandel in 1671 aanduidde of ruggengraat van de Amsterdamse koophandel.¹⁸

De Amsterdamse graanhandel bleef in de loop der tijd niet constant. Na de sterke opkomst en bloei vanaf de zestiende tot halverwege de zeventiende eeuw trad stagnatie op. Deze terugval duurde tot ongeveer 1760, waarna de

12 Meiling, 'Rapporten', 53-116; Van Tielhof, *De Hollandse*, 129-138, 228-230; Van Tielhof, 'De vijf', 58; De Vries, *The Price*, 40-48, 147-148; Van Bavel, 'The Decline', 221-223.

13 Bonke, *Amsterdamse*, 10-11.

14 Lesger, *Handel*, 68-168, 250-255; Gelderblom, *Zuid-Nederlandse*, 116-182, 242-249; Lesger, 'De mythe', 6-25; Wijnroks, *Handel*, 381-382; Van Tielhof, 'The Rise'.

15 Lesger, *Handel*, 254.

16 Van Tielhof, 'Stedelijke', 492.

17 Van Dillen, *Van rijkdom*, 38-39; Lesger, 'De mythe', 18.

18 Christensen, *Dutch Trade*, 424; Brand, 'Baltic', I, 18-19; Van Dillen, *Van rijkdom*, 37; Van Tielhof, *De Hollandse*, 137; Lindblad, 'Nederland', 8.

handel in graan weer opbloede. Door het toenemende aanbod van binnenlandse granen en aardappelen was de behoefte aan geïmporteerd Baltisch graan in de negentiende eeuw sterk afgenomen. Alleen onder bijzondere omstandigheden, zoals de wereldwijde misoogsten van 1816-1817, leefde de graanhandel kortstondig op. Dat leidde weliswaar al snel tot grote verwachtingen, maar de werkelijkheid bleek weerbarstiger.¹⁹ In de loop van de negentiende eeuw zou de eens zo belangrijke Amsterdamse graanhandel in de marge verdwijnen.²⁰ Volgens Jan de Vries en Ad van der Woude kwam aan de rol van Amsterdam als graandistributeur na 1800 een definitief einde.²¹ Milja van Tielhof nuanceert dat beeld enigszins en spreekt over ‘incidentele oplevingen’ tot 1850.²²

In deze studie staan we stil bij een grote groep van Amsterdamse havenarbeiders, die een onmisbare schakel vormden in het distributieproces van graan, oliezaden, peulvruchten en andere bulkgoederen. De volumineuze graanhandel was immers een grote bron van werkgelegenheid.²³ Mogelijk heeft de organisatiestructuur van de vrije en onvrije buideldragers van Antwerpen, die al in de vijftiende eeuw arbeidsmonopolies bezaten op het transport van zout, graan en andere bulkgoederen, als een soort blauwdruk gediend voor de vorming van het Amsterdamse korendragersgilde. Er bestaan enkele opvallende overeenkomsten. Zo moesten de buideldragers niet alleen poorter zijn en inkomgeld betalen, maar werd het werk daar ook verdeeld door middel van dobbelen en betaling in stukloon. Daarnaast werkten de vrije buideldragers in vaste groepen en kende de corporatie al in 1457 een fonds voor onderlinge hulp. Bij verhoogde arbeidsvraag mochten onvrije buideldragers worden ingezet, wat we bij de korendragers in vaste en losse dragers terugzien.²⁴ Ook de naam ‘factuer’ of factor van graan, makelaars die in opdracht van de eigenaar het graan opsloegen of verkochten, was afkomstig uit het Antwerpse koopliedenjargon. Bovendien oefende de Antwerpse graanvraag een enorme invloed uit op de Amsterdamse graanmarkt. De stad was niet alleen afhankelijk van de Antwerpse afzetmarkt, maar ook van het daar aanwezige kapitaal.²⁵

Door de toenemende vaart op de Oostzee ontstond er in de tweede helft van de zestiende eeuw behoefte aan goedkope vrachtvaarders voor bulkgoederen die bovendien snel en wendbaar bleven en met een gering aantal bemanningsleden kon worden bediend. Dat leidde uiteindelijk tot een innovatief

19 Van Tielhof, ‘De vijf’, 71-73; Knibbe, ‘De hoofdelijke’, 81-85.

20 Van Tielhof, *The ‘Mother’*, 40-66. Eerder gepubliceerd in: Paesie, ‘Reekening’, 4.

21 De Vries en Van der Woude, *Nederland*, 483-487.

22 Van Tielhof, ‘De vijf’, 71-73.

23 Boot, *Een zoektocht*, 8.

24 Prims, *Geschiedenis*, 8-12: Asaert, ‘De Antwerpse’, 63-90.

25 Van Tielhof, *De Hollandse*, 209, 226-227.

Vanaf de eerste helft van de zestiende eeuw concentreerde de Baltische graanhandel zich in Amsterdam. Daar werd het graan niet alleen door korendragers gelost, maar ook in open zakken naar de speciale korenpakhuizen gedragen. Daarna droegen zij de zware last via steile ladders naar de bestemde zolderverdieping, waar het werd opslagen. Aan deze veelal ongeschoolde en loonafhankelijke havenarbeiders heeft Amsterdam in niet geringe mate haar welvaart te danken. De graanhandel was immers de 'moedernegotie' van de stad.

Net als ambachtslieden waren de Amsterdamse korendragers in een gilde georganiseerd en alleen leden hadden het recht om graan, zout en andere bulkgoederen te dragen. De corporatie kende geen numerus fixus en het ledental was groot. Door de eeuwen heen hebben duizenden leden, waaronder veel migranten, dit zware en risicovolle sjuouwwerk verricht.

Verder blijkt dat er wel degelijk een directe continuïteit heeft bestaan tussen de vroegmoderne gilden en de hedendaagse vakverenigingen. Met deze conclusie kan het langslpende academisch debat over de continuïteitsvraag eindelijk worden gesloten. Door niet alleen de organisatie, maar ook de individuele leden en de praktijk van het werk van alledag te bestuderen heeft de auteur bovendien een nieuwe dimensie toegevoegd aan de geschiedenis van de arbeid.

9 789464 550559